

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul V, nr. 2, decembrie 2023
Volume V, issue 2, december 2023
Volume V, no. 2, décembre 2023**

Iași
Editura PIM, 2023

CONSIDERAȚII ASUPRA CONFLICTULUI INTERETNIC DINTRE STATUL TURC ȘI MINORITATEA KURDĂ

*

CONSIDERATIONS ON THE INTERETHNIC CONFLICT BETWEEN THE TURKISH STATE AND THE KURD MINORITY

*

CONSIDERATIONS SUR LE CONFLIT INTERETHNIQUE ENTRE L'ETAT TURC ET LA MINORITE KURDE

Nicușor MIRONIUC¹

Rezumat: *Prezentul material redă succint firul epic și istoric al conflictului interetnic dintre Turcia și cea mai numeroasă minoritate – kurzii, din interiorul granițelor sale, punând accentul pe factorii care-l alimentează constant. În aceeași măsură, surprinde evenimentele recente care îl caracterizează, și redă câteva posibile metode ce ar contribui la ameliorarea, și de ce nu, la soluționarea sa. O importanță aparte este acordată eforturilor depuse de către comunitatea kurdă în vederea obținerii drepturilor cuvenite, prin implicarea pe scena politică a unor organizații și partide pro-kurde, care să militeze pentru democratizarea sistemului politic turc, context în care ar fi ascultate și soluționate doleanțele minoritarilor. De cealaltă parte, se încearcă surprinderea deficiențelor și carențelor democratice ale regimului de la Ankara, ce se zbate spasmodic în remeniscențele autoritarismului, promovându-și aproape mefistofelic – politica deșănțată cu privire la omogenizarea identitară a minorităților. În fond, având în vedere profunzimea și multitudinea implicațiilor pe care tema supusă analizei o are la nivel istoriografic, textul de față oferă o viziune de ansamblu, și în același timp, o potențială pistă pentru noi cercetări tematice.*

Cuvinte cheie: *conflict interetnic, minoritatea, Turcia, omogenizare identitară, kurzi;*

*

Summary: *This material briefly traces the epic and historical thread of the inter-ethnic conflict between Turkey and its largest minority - the Kurds, within its borders, focusing on the factors that constantly fuel it. At the same time, it captures the recent events that characterize it, and outlines some possible methods that would contribute to its alleviation, and why not, its solution. A special importance is given to the efforts made by the Kurdish community in order to obtain their due rights, by involving pro-Kurdish organizations and parties on the political scene, which would militate for the democratization of the Turkish political system, context in which the minorities' wishes would be heard and solved. On the other hand, it tries to capture the democratic shortcomings and deficiencies of the Ankara regime, which is spasmodically struggling in the remeniscences of authoritarianism, promoting its almost Mephistophelian - vain policy of homo genizing the identity of minorities. After all, given the depth and the multitude of implications that the subject under analysis has at the historiographical*

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, Facultatea de Istorie și Geografie.
nicusor.mironiuc@gmail.com

level, the present text offers an overview, and at the same time, a potential track for further thematic research.

Keywords: *interethnic conflict, minority, Turkey, identity homogenization, Kurds;*

*

Résumé: *Le présent matériel reproduit succinctement le fil épique et historique du conflit interethnique entre la Turquie et sa plus grande minorité - les Kurdes - à l'intérieur de ses frontières, en se concentrant sur les facteurs qui l'alimentent constamment. Dans le même temps, il présente les événements récents qui le caractérisent et esquisse quelques méthodes possibles qui contribueraient à l'atténuer et, pourquoi pas, à le résoudre. Une importance particulière est accordée aux efforts de la communauté kurde pour obtenir ses droits en impliquant des organisations et des partis pro-kurdes sur la scène politique, qui feraient campagne pour la démocratisation du système politique turc, dans un contexte où les souhaits des minorités seraient entendus et pris en compte. D'autre part, il tente de saisir les lacunes et les insuffisances démocratiques du régime d'Ankara, qui se débat spasmodiquement dans les réminiscences de l'autoritarisme, en promouvant sa politique presque méphistophélique - vaine sur l'homogénéisation de l'identité des minorités. En fait, étant donné la profondeur et la multitude d'implications que le sujet analysé a au niveau de l'historiographie, le présent texte offre une vue d'ensemble, et en même temps, une piste potentielle pour une recherche thématique plus poussée.*

Mots clés: *conflit interethnique, minorité, Turquie, homogénéisation identitaire, Kurdes;*

*

1. Introducere

Este deja bine cunoscut faptul că cea mai mare națiune din lume care nu dispune de propriul său stat independent este constituită din kurzi. La momentul actual, în Orientul Mijlociu trăiesc în jur de 27 de milioane de kurzi, dintre care peste jumătate (aprox. 18 – 20 milioane) în Turcia, mai exact în principalele orașe ale acesteia (Ankara, Istanbul, Tehran și Tabriz).² În ce privește originea lor, aceasta se află încă sub semnul întrebării. În majoritatea scrierilor kurzii sunt considerați ca descendenți ai triburilor indo-europene și pre-iraniene, ipoteză parțial adevărată, având în vedere faptul că ei înșiși se consideră urmași ai mezilor. De luat în considerare este și termenul *kurdouchoi*, întâlnit în lucrarea „Anabasis” a istoricului antic Xenofon, ce desemnează o populație originară din Persia, populație ce la fel de bine ar putea reprezenta strămoșii kurzilor de astăzi.³ Aceasta, însă, rămâne doar o simplă supoziție atâta timp cât nu poate să fie dovedită istoricește, în lipsa unor alte dovezi existente care să susțină acest fapt. În secolul al VII-lea, kurzii – cunoscuți la acea vreme și sub denumirea de oamenii munților, au fost cucerți de către arabi și islamizați în cea mai mare parte.⁴ Până la începutul secolului al XIX-lea, situația lor este slab cunoscută în istoriografie, poate și din cauza faptului că au rămas o minoritate destul de inexpressivă în lumea arabă.

² David McDowall, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005, p. 3.

³ Ana-Maria Rașcă, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series” ,Supplement, 2/2016, p. 324.

⁴ Simon Haddad, *The kurds in Turkey: context and current status*, in „Migracijske i etnicke teme”, 17, 2001, p. 87.

Cu toate acestea, este cunoscut faptul că înainte de Primul Război Mondial, ținutul în care locuiau – Kurdistanul, era în cea mai mare parte aflat sub administrația Imperiului Otoman. Această situație avea să se modifice după încheierea războiului, astfel că Kurdistanul a ajuns să fie împărțit între următoarele state: Turcia, Iran, Irak, Siria și URSS (Armenia și Azerbaidjan). Deși în 1918 a existat oportunitatea ca populația kurdă să-și întemeieze propriul stat național în baza celor 14 puncte prezentate de președintele american Woodrow Wilson, prin care se îndemna la autodeterminarea naționalităților, acest lucru nu a fost posibil.⁵ Doi ani mai târziu, kurzilor avea să li se ofere din nou ocazia de a-și întemeia propriul stat, prin semnarea Tratatului de la Sevre (10 august 1920), care prin articolele 62 și 64⁶, prevedea autonomie locală pentru zona predominant kurdă, respectiv posibilitatea populației kurde de a-și obține independența față de Turcia. Ulterior, Tratatul de la Lausanne din 1923, prin care era recunoscută Republica Turcă, nu a mai făcea nici o referire cu privire la situația kurzilor, astfel că aceștia au continuat să trăiască ca o minoritate în granițele celor 5 state enumerate mai sus.

În rândurile ce urmează ne propunem să facem o scurtă analiză a conflictului interetnic dintre Turcia și populația kurdă, punând accent pe contextul apariției și cauzele care au stat la baza acestuia. În aceeași timp, vom încerca să identificăm factorii care alimentează relația defectuasă dintre statul turc și minoritatea kurdă, și posibilele măsuri eficiente care ar putea ameliora acest conflict interetnic. Prezenta temă a făcut subiectul mai multor lucrări și articole de specialitate în care autori precum David McDowall, Simon Haddad, Mustafa Onur Tetik, Gülistan Gürbey, Arzu Yilmaz, Mehmet Gurses, Laura Joselin Torres Calderón, Joanna Bocheńska, Murat Somer, Laura Meijer, Mirela Atanasiu, Olivian Stănică, Raluca-Irina Ioniță, Mihai Tatomir și Ana-Maria Rașcă au încercat, și în parte au și reușit, să ofere o viziune de ansamblu asupra conflictului interetnic turco-kurd și să analizeze parcursul și momentele de criză pe care acesta le-a înregistrat de-a lungul timpului și până la momentul actual.

2. Începuturile rebeliunii kurde și înființarea PKK

Sfârșitul Primului Război Mondial și politica de menținere a păcii în Europa lansată de președintele american Woodrow Wilson – prin cele 14 puncte prezentate în fața Congresului, la 8 ianuarie 1918, au contribuit la exaltarea naționalismului în rândul populației kurde, care a început să-și manifeste dorința de a-și întemeia propriul stat național, independent față de Turcia. Tot în aceeași perioadă, după destrămarea Imperiului Otoman – omul bolnav al Europei, și formarea statului turc modern, recunoscut de marile puteri învingătoare prin Tratatul de la Lousanne, Kemal Atatürk

⁵ *Ibidem.*, p. 90.

⁶ Vezi Treaty of Lausanne (24 July 1920) accesibil la adresa web: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260 (Accesat la 13 Iulie 2013);

și-a propus asimilarea kurzilor, printr-un proces de turcizare forțată.⁷ Toate acestea au contribuit la degradarea continuă a relației dintre statul turc și minoritatea kurdă, care la momentul respectiv reprezenta un procent de 18% din populația tinerei republici.⁸ Ideea naționalistă turcă, care exclude orice identitate a minorităților, nu era nicidecum una nouă. Ea își are originea în programul revoluției *junilor turci*, al cărei manifestări au condus la înființarea statului turc modern.⁹ Prima acțiune de revoltă a kurzilor împotriva sistemului de guvernare kemalist a avut loc în 1925, însă aceasta nu a adus nici o îmbunătățire a situației minorității kurde, ba din contră, a amplificat acțiunile de persecutare.

Următoarea revoltă a kurzilor a fost organizată ca protest împotriva proiectului de omogenizare a populației din granițele statului turc, și a fost condusă de Ihsan Nuri Pașa (1930). La fel ca și prima, cea de-a doua acțiune a fost reprimată brutal de către autoritățile turce, care au considerat-o un pericol la adresa securității naționale. Cu toate acestea, spre finele aceluiași an kurzii au demarat o nouă acțiune de revoltă împotriva politicii opresive a Ankarei, care s-a soldat cu pierderea a numeroase vieți în rândul protestatarilor.¹⁰ Modul brutal prin care aceste trei revolte au fost reprimite i-au descurajat pe kurzi să întreprindă alte mișcări de protest prin care să-și ceară drepturile și libertățile cuvenite unei populații minoritare.

Abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, schimbările sociale ce au avut loc, au determinat radicalizarea mișcărilor kurde, și formarea – la 26-27 noiembrie 1978, a Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK - Partiya Karkerên Kurdistan). Acesta era format în mare parte din lideri, membri și militanți fără drepturi proveniți din mișcarea de stânga din Turcia, fiind catalogat ca mișcare politică de gherilă ce atentează la siguranța națională.¹¹ De altfel, gruparea în sine era bine cunoscută pentru actele de violență duse uneori până la terorism, cu scopul de a atrage atenția statului turc cu privire la marea lor doleanță – obținerea independenței și a libertății cuvenite Kurdistanului.¹² Nefiind un partid cu istorie și identitate locală, PKK a fost perceput și etichetat atât de Occident, cât și de Statele Unite ale Americii, ca fiind o organizație pur teroristă. Este necesar să precizăm că înainte de a fi înființat PKK, au existat alte două partide ce au jucat un rol extrem de important pentru minoritatea kurdă, Partidul Muncitorilor Turci (avea la bază ideologia marxist-leninistă) și Partidul Democrat al Kurdistanului (TKDP). Doar că, datorită activității extremiste ale unor membri de

⁷ Laura Joselin Torres Calderón, *The Kurdish Conflict in Turkey: A Brief Revision to an Intricate and Long-Lasting Ethnic Matter*, în „Humania del Sur. Año 15”, No. 29, Julio-Diciembre, 2020, p. 216.

⁸ Rezumat teză de doctorat „Turcia între E și V”, (Disponibil la adresa web: <http://doctorat.snspa.ro/wp-content/uploads/2021/08/Rezumat-teza-RO.pdf>, Accesat la 14 Iunie 2023).

⁹ Olivian Stănică, *Problema Kurdă – Cauza unui conflict major în Orientul Mijlociu*, în „Impact strategic”, Nr. 2, 2016, p. 38. (Disponibil la adresa web: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=463713>).

¹⁰ Laura Joselin Torres Calderón, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 219.

¹¹ David McDowall, *op. cit.*, p. 44.

¹² Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*,

partid precum și a acuzațiilor legate de încălcarea principiului indivizibilității teritoriale, ambele formațiuni politice au fost interzise și scoase în afara legii.¹³

De asemenea, numeroase organizații pro-kurde bănuite că ar cocheta cu Partidul Muncitorilor din Kurdistan, au fost desființate sub pretextul luptei împotriva terorismului. Însă, nu de fiecare dată se putea dovedi că acestea au colaborat într-adevăr cu PKK, și cu atât mai puțin, că au fost implicate direct în acțiuni teroriste.

Potrivit lui Simon Haddad, la acea vreme ar fi existat în jur de 15 astfel de organizații pro-kurde care militau pentru drepturile politice, culturale și sociale ale minorității kurde, atât prin mijloace pașnice, cât și prin violență.¹⁴ Cu toate acestea, PKK a rămas cel mai important mijloc prin care kurzii au reușit să-și facă cunoscute cererile și nemulțumirile cu privire la politica pe care guvernul de la Ankara a adoptat-o față de minorități. De altfel, mișcările sale – care de cele mai multe ori au fost caracterizate de cruzime și sadism, au adus problema minorității kurde în prim-planul politicii turcești, și în același timp, au atras privirile statelor din Vest.¹⁵

Cum situația se înrăutățea treptat sub înrăuirea deselor atacuri lansate de formațiunile kurde, armata turcă a primit sarcina de a restabili ordinea prin contracararea și stoparea agresiunilor lansate de organizațiile acestei minorități. Lucrurile aveau să degereze odată cu adoptarea Constituției din 1982, prin care se interzicea orice manifestare a minorităților, acestea fiind în continuare lipsite de orice drept politic, social sau cultural. Nici nu încăpea în discuție manifestarea unei alte identități naționale în afară de cea turcă. Spre exemplu, utilizarea limbii kurde în spațiul public era considerat un act de sfidare la adresa statului turc și a integrității sale teritoriale.¹⁶

Doi ani mai târziu (1984), PKK a încheiat o alianță cu Partidul Democrat Kurdistan din Irak, și cu ajutorul acestuia, a lansat un atac armat asupra Turciei, a cărei reacție nu a întârziat să apară. Însă acest act nu a reprezentat decât începutul unui război de gherilă ce a continuat până în jurul anului 1990 – 1991, atunci când a luat sfârșit și războiul din Golf. Cele două tabere s-au arătat dispuse să treacă la negocieri, care din nefericire nu au avut nici un rezultat concret, ci doar au menținut situația oarecum sub control.¹⁷ Desigur, conflictul armat a continuat, însă nu la aceeași intensitate ca în anii precedenți. Mai mult de atât, odată cu capturarea liderului kurd Abdullah Öcalan, de către forțele armatei turcești, minoritarii au bătut pentru moment în retragere.¹⁸

¹³ Mihai Tatomir, *Problema reprezentării populației kurde în legislativul turc: O privire de ansamblu asupra rezultatelor partidelor kurde în alegerile parlamentare din perioada 1965 – 2018*, în „Geopolitici și Geostrategii – Tendințe și perspective. Impact Strategic”, Nr. 2, 2022, p. 38.

¹⁴ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 92.

¹⁵ Michael Gunter, *The Kurdish Insurgency in Turkey*, in „Journal of South Asian and Middle Eastern Studies”, Vol. 13, No. 4, pp. 57 – 81.

¹⁶ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 92 – 93.

¹⁷ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 328.

¹⁸ Laura Joselin Torres Calderón, *op. cit.*, în *loc. cit.*, pp. 221 – 222.

3. Efortul de asimilare a minorității kurde sub identitate turcească

În ciuda faptului că minoritatea kurdă reprezenta un procent de 18-20% din populația Turciei, autoritățile de la Ankara nu au admis ca aceasta să aibă propria sa identitate, și cu atât mai puțin, drepturi politice, sociale și culturale. Pe de altă parte, prevederile tratatului de la Sèvres a făcut ca statul turc să dezvolte o fobie cu privire la unele state din Vest ce ar putea să conteste integritatea sa teritorială, dar mai ales, să ceară autonomie locală pentru zonele predominant kurde. Așadar, turcii i-au perceput pe kurzi ca fiind una dintre cele mai mari amenințări la adresa integrității statale și a proiectului de unificare națională – cu greu realizat. De asemenea, la repulsia și modul în care aceștia sunt priviți de către turci, a contribuit și PKK prin atacurile sale violente asupra autorităților, astfel că minoritatea kurdă a fost catalogată ca fiind un grup de teroriști.¹⁹

Desigur, încă de la întemeierea statului turc modern s-a împământenit acea concepție că minoritatea kurdă reprezintă un element alogen, astfel că această atitudine a devenit cu timpul parte integrantă a culturii turce. Așadar, guvernul de la Ankara a urmărit constant să îi asimileze pe kurzi sub identitate turcească, aceștia fiind constrânși să renunțe la propria lor identitate etnică.²⁰ O astfel de abordare opresivă materializată prin lipsa totală a drepturilor legale pe care orice minoritate trebuie să le aibă, a reprezentat principala cauză a revoltelor și atacurilor armate pe care kurzii le-au lansat asupra autorităților de-a lungul anilor. Chiar și așa, politica de turcificare a continuat, lovind constant în activitatea socială, economică și culturală a minorității kurde. Însă, cu toate acestea, cel mai vizat aspect a fost fără doar și poate limba kurdă, unul dintre importanțele repere identitare ale minoritarilor.²¹

Ca parte din campania de eradicare a identității kurde, a fost și redenumirea satelor și regiunilor în care kurzii erau în majoritate. Astfel că, până în 1986, 2.842 din 3.524 de sate din regiunile Adiyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt și Diyarbakir, au primit noi denumiri în limba turcă, potrivit istoricului David McDowall.²² De asemenea, deși un procent de numai 5% dintre kurzi știau să vorbească fluent limba turcă, autoritățile de la Ankara au interzis limba kurdă. Mai mult de atât, printr-o propagandă de-a dreptul grosolană turcii au lansat o teză istorică potrivit căreia kurzii și-ar fi uitat limba maternă (care era turca), în perioada cât au stat izolați în munții Anadoliei. De asemenea, în școli era interzisă predarea în limba kurdă, fiind permisă doar limba turcă, deși copiilor minoritari le era necunoscută.²³ În aceeași măsură, kurzilor nu li se permitea ocuparea unor funcții importante și activarea în anumite domenii decât dacă renunțau la identitatea lor etnică. Altfel, erau marginalizați, lipsiți

¹⁹ *Ibidem.*, în *loc. cit.*, p. 228.

²⁰ Mehmet Gurses, *Anatomy of a Civil War. Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey*, Michigan, University of Michigan Press, 2018, pp. 133 – 134.

²¹ *Ibidem.*, p. 134.

²² David McDowall, *op. cit.*, p. 427.

²³ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 95.

de drepturile cuvenite și blamați pentru cultura lor, ba mai mult, erau catalogați ca dușmani ai națiunii.²⁴ Ori în acest context, era imposibil să nu existe nemulțumiri și revolte împotriva politicii de omogenizare și nivelare identitară pe care guvernul de la Ankara o punea în practică cu atâta obsesie bolnăvicioasă. Așadar, în rândul minorității kurde a apărut convingerea că este aproape imposibil să conviețuiască în pace și armonie cu populația turcă, atâta timp cât sunt minimalizați și tratați ca „celălalt”. Și acest fapt îl scoate în evidență Betül Celik, care precizează în lucrarea sa ”I miss my village: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and Their Representation in Association” că migranții kurzi din Istanbul s-au confruntat (și cred că se mai confruntă și astăzi), cu atitudini discriminatorii atunci când au dorit să-și închirieze apartamente, și mai ales, în relația cu vecinii lor turci, care îi considerau potențiali criminali.²⁵

4. Implicații în viața politică a partidelor kurde și pro-kurde – evenimente recente

Relația dintre kurzi și autoritățile turce a continuat să fie tensionată și în primul deceniu al secolului al XXI-lea, iar o posibilă reconciliere a rămas doar o simplă utopie, atâta timp cât Ankara nu se arăta dispusă să ofere drepturile și libertățile cuvenite minoritarilor. Încă din 2002, a început să se afirme pe scena politică din Turcia Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP), ce s-a remarcat prin politica sa pragmatică pro-europeană și prin eforturile de a găsi un echilibru între tendințele islamiste și interesele statului turc. De altfel, guvernul AKP a fost primul care a recunoscut în mod deschis existența etnică a kurzilor și a limbii lor distincte față de cea turcă. Cu ocazia acestei afirmări a partidului, își face cunoscut numele și Recep Tayyip Erdogan, care a și fost numit prim-ministru în 2003.²⁶ Spre deosebire de predecesorii săi, Erdogan s-a arătat dispus să coopereze cu minoritatea kurdă, pentru a rezolva această veche problemă interetnică. Așadar, în ciuda unor escaladări ale tensiunilor turco-kurde, în perioadele 2005 – 2009 și 2009 – 2013, s-a observat o ușoară îmbunătățire a statutului kurzilor de pe teritoriul Turciei, sesizat chiar și de opinia publică. De asemenea, a fost înființat în 2005, Partidul Societății Democratice (Demokratik Toplum Partisi – DTP), care a reușit să obțină 22 de locuri în cadrul legislativului, după o perioadă de aproximativ 16 ani în care minoritatea kurdă nu a avut nici un reprezentant al cauzei lor în palament. Însă, această puseu de afirmare etnic avea să fie repede înăbușit de naționalismul turc aflat în continuă creștere sub mirajul religios al islamului. La numai patru ani de activitate în slujba intereselor nutrite de kurzi, Partidul Societății Democratice a fost dizolvat pe motiv că tratează în ascuns cu PKK, a cărei activitate încă era de temut. Dar, cu un an înainte de dezintegrarea sa, luase naștere o nouă organizație politică – Partidul Păcii și Democrației, a cărei

²⁴ Mehmet Gurses, *op. cit.*, p. 139.

²⁵ Ayfle Betül Çelik, “I miss my village!”: *Forced Kurdish migrants in Istanbul and their representation in associations*, in „New Perspectives on Turkey”, No. 32, 2005, pp. 137 – 163.

²⁶ Mihai Tatomir, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 39.

politică era axată pe două direcții de acțiune: formarea unui front de stânga al partidelor cu aceeași orientare politică și susținerea unor candidați independenți în cadrul cursei parlamentare.²⁷ În continuare, acești candidați independenți aveau sarcina de a susține dreptul kurzilor la autodeterminare, recunoașterea statutului politic, și nu în ultimul rând, autonomia zonelor majoritar kurde din sud-estul Turciei.

Toate aceste mici reușite înregistrate de minoritatea kurdă au fost posibile contextului prielnic datorat fenomenului cunoscut sub denumirea de „Primăvara arabă”. După cum bine știm, kurzii din Turcia erau interconectații cu cei din Irak, Siria și Iran, iar acest lucru a contribuit la întărirea conștiinței de apartenență la același grup etnic, și desigur, la amplificarea acțiunilor în vederea obținerii autonomiei și înființarea unui „Kurdistan Mare”.²⁸ Prin urmare, această revoltă generală asupra regimurilor autoritare din Nordul Africii și Orientul Mijlociu (Tunisia, Yemen, Bahrain, Siria și Egipt), caracterizate de corupție, inegalități sociale și lipsa drepturilor și libertăților umane, au creat mediul propice kurzilor de a-și reafirma identitatea și de a-și câștiga autonomia.²⁹ Cu toate acestea, nici de data aceasta dorința lor acerbă de aproape un secol nu avea să se materializeze, ci doar se înregistra o atenuare provizorie a problemei kurde.

Revenind la activitatea nou-înființatului BDP ((Barış ve Demokrasi Partisi – Partidul Păcii și al Democrației), acesta a dominat din punct de vedere electoral regiunile majoritar kurde ale țării, dobândind 53% din voturile alegătorilor, la alegerile din 2011. Această mică reușită, a asigurat prezența a 36 de reprezentanți ai minorității kurde în Adunarea Națională a Turciei, cel mai mare număr înregistrat până la momentul respectiv. La scurt timp, aveau să ia naștere alte două formațiuni politice pro-kurde, Partidul Democratic al Poporului (Halkların Demokratik Partisi – HDP) și HÜDA-PAR – Partidul Cauzei Libertății (Hür Dava Partisi), acesta din urmă cu o ușoară orientare spre dreapta, promovând drepturile religioase ale kurzilor și a ideologiei islamiste. La fel ca celelalte partide pro-kurde care au fost desființate, HDP avea ca principal scop, reprezentarea minorității kurde din Turcia și revendicarea drepturilor legale ce i se cuveneau. De altfel, a și obținut popularitate într-un timp destul de scurt, datorită politicilor sale bazate pe conciliatorism și promovarea rezolvării diferendelor interetnice pe cale pașnică.³⁰ Printre altele, liderul partidului a reușit să încadrez drepturile kurzilor într-un spectru mai amplu, la nivel de politici democratice, construindu-și campania politică în jurul problematicei kurde, prezentată ca element cheie în procesul de democratizare a Turciei. Într-un articol din 2014, Salahattin Demirtaş declara următoarele: „*Fără soluționarea problemei kurde, evoluțiile în alte domenii necesare democratizării Turciei, cum ar fi munca, identitatea, cultura și mediul, devin imposibile. Având în vedere tensiunea pe care o*

²⁷ *Ibidem.*, în *loc. cit.*, p. 40.

²⁸ Olivian Stănică, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 37.

²⁹ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 328.

³⁰ Mihai Tatomir, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 41.

*provoacă atmosfera politică turcească, putem afirma că problema kurdă este încă unul dintre cei mai importanți determinanți ai politicii statului.”*³¹

La alegerile parlamentare din 2015, Partidul Democratic al Poporului a obținut majoritatea de voturi în regiunea de est și sud-est a Turciei, cu excepția orașelor Urfa, Ardahan și Bigol. Cu un procent de 13,12% din totalul voturilor, HDP a reușit să trimită 80 de reprezentanți în Adunarea Națională a Turciei, care să susțină dezideratul kurzilor.³² Însă, bunul mers al lucrurilor în vederea îmbunătățirii situației kurde avea să ia o întorsătură neașteptată la 20 iulie 2015, dată la care un membru al organizației teroriste - Stat Islamic, a ucis 33 de activiști pro-kurzi, din orașul Suruc (în sud-estul Turciei). Reprezentanții kurzi au reacționat ferm, acuzând statul turc pe motiv că nu au luat măsurile necesare prevenirii unui astfel de eveniment. Mai mult de atât, ca răspuns la această acțiune teroristă, PKK a lansat un atac în apropierea provinciei Adiyaman, care s-a soldat cu moartea unui caporal din armata turcă. De aici încolo, lucrurile aveau să degeneze treptat, reluându-se operațiunile armate dintre PKK și autoritățile turce,³³ după o perioadă de pace de aproape doi ani și jumătate garantată de existența unui acord între cele două părți, ce a căzut odată cu asasinatul din 20 iulie.

De cealaltă parte, Erdogan a luat o serie de măsuri ce aveau ca scop restrângerea drepturilor minorității kurde, și mai ales, a reprezentării lor politice. În primă fază, printr-o decizie parlamentară luată în cadrul Marii Adunări Naționale, 50 de reprezentanți ai Partidului Democratic al Poporului au fost lăsați fără imunitate politică, iar unii dintre ei, au și fost puși sub cercetare judiciară în baza unor motive de-a dreptul puierile.³⁴ În acest miraj al instabilității, președintele turc Tayyip Erdogan a cerut alegeri parlamentare anticipate (1 noiembrie 2015), ocazie cu care au început o serie de atacuri asupra sediilor HDP, pe care presa turcă nu le-a amintit, ba din contră, a încercat să le acopere și chiar să le nege. Dar în ciuda acestui fapt, Partidul Democratic al Poporului a reușit să treacă pragul electoral – 10%, prevăzut de Constituția din 1982, și să trimită și de această dată reprezentanți în Adunarea Națională a Turciei (59 de reprezentanți).³⁵

Jocul politic al președintelui turc abia începuse, deoarece după revoluția din 15 iulie 2016, organizată de Consiliul Păcii (format din membri ai armatei), el a declarat stare de urgență, iar sub acest pretext, a trecut la eliminarea oricărei forme de opoziție

³¹ Selahattin Demirtaş, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13, pp. 27 – 33. (Disponibil la adresa web: www.turkishpolicy.com, Accesat la 18 Iunie 2023).

³² Zeynep N. Kaya, *The HDP, the AKP and the Battle for Turkish Democracy*, in „Ethnopolitics”, 2018, p. 11. (Disponibil la adresa web: <https://doi.org/10.1080/17449057.2018.1525168> Accesat la 18 Iunie 2023).

³³ Francis O'Connor, *The Kurdish Movement in Turkey*, Peace Research Institute Frankfurt (PRIF), NO. 147, 2017, p. 22.

³⁴ Institute for Security and Development Policy, *Turkey's Kurdish Conflict: 2015-Present, 2016*, Disponibil la adresa web: <http://isdpeu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/>. Accesat la 18 Iunie 2023).

³⁵ Mihai Tatomir, *op. cit. în loc. cit.*, p. 42.

politică. Se pare că o astfel de mișcare era de mult planificată, doar că nu era realizabilă atâta timp cât legile care garantau drepturile fundamentale ale omului erau în vigoare. Desigur, primii vizați au fost politicienii kurzi, astfel că din cei 102 primari – membri ai unor partide pro-kurde, mai mult de jumătate li s-au anulat mandatele, fiind arestați și trimiși în detenție.³⁶ De asemenea, cei doi lideri ai HDP, împreună cu alți nouă membri ai partidului, au fost arestați și ei, iar dintre reprezentanții trimiși în parlament, cinci au fost lăsați fără imunitate diplomatică. Toate aceste mișcări non-democratice, au creat un mediu instabil pentru comunitatea kurdă, mai ales că, în 2017, în urma unui referendum, a fost instaurat un nou sistem politic de tip republică prezidențială. Așadar, printr-o serie de măsuri mai puțin democratice, Erdogan a urmărit să concentreze cât mai multă putere în mâinile președintelui, deși acțiunea sa a fost privită cu indignare de statele democratice din Vest.³⁷

La următoarele alegeri parlamentare, desfășurate pe fondul stării de urgență, deși a avut parte din plin de intimidarea președintelui, opoziția politică a reușit să atragă un număr rezonabil de voturi din partea electoratului. Și de această dată, Partidul Democratic al Poporului avea să obțină nu mai puțin de 67 de locuri în parlamentul turc, cu 8 mai multe față de alegerile din 2015.³⁸ Astfel, având în vedere acest fapt, putem considera HDP unul dintre cele mai importante instrumente prin care poate fi rezolvată problematica drepturilor cuvenite minorității kurde. De altfel, însăși comunitatea kurdă își pune toată speranța în acest partid, care odată ajuns la putere ar începe demersurile în direcția democratizării statului turc, chestiune de care se leagă și problema kurzilor.

5. Viziune asupra situației actuale a conflictului. Recomandări pentru o posibilă soluționare

Deși la momentul actual, se înregistrează o ușoară atenuare a conflictului, lucrurile rămân în continuare instabile, existând posibilitatea ca în orice moment să degeneze. Mai mult de atât, politica actualului președinte al Turciei nu pare deloc să urmărească soluționarea acestei probleme pe cale pașnică, iar comunitatea kurdă rămâne și ea fermă pe poziție, militând pentru drepturile legale ce i se cuvin. Cu ocazia alegerilor prezidențiale din acest an, Halit Çiçek – membru al comunității kurde din Istanbul, declara următoarele: „*Vrem să fim liberi, să nu mai fim discriminați, vrem ca limba noastră să fie predată în școli, să nu mai fim văzuți ca o minoritate. Suntem o parte integrantă a acestei țări.*”³⁹

În ciuda acestui fapt, chestiunea kurzilor pare departe de a fi rezolvată, atâta vreme cât nerespectarea drepturilor omului este un fenomen larg răspândit în interiorul

³⁶ Zeynep N. Kaya, *op. cit.* în *loc. cit.*, p. 15.

³⁷ Mihai Tatomir, *op. cit.* în *loc. cit.*, pp. 42 – 43.

³⁸ Zeynep N. Kaya, *op. cit.* în *loc. cit.*, p. 16.

³⁹ Assia Hamza, *En Turquie, les Kurdes revent de vivre „dans un pays sans discrimination”*, Publicat pe 10.05.2023, (Disponibil la adresa web: france24.com, Accesat la 19 Iunie 2023).

granițelor statului turc. Dacă stăm bine să analizăm, eșecul Turciei de a rezolva problema kurzilor se pare că pornește din abordarea anacronică între arhaismul specific și adoptarea noii democrații în contextul post Război Rece.⁴⁰ De aici și absența echilibrului dintre instituțiile existente și reformele emise, resimțit în incapacitatea de a oferi o soluție concretă la solicitările comunității kurde. De cealaltă parte, deși măsurile adoptate de Recep Erdogan pot, și sunt, privite cu scepticism din punct de vedere al valorilor liberale occidentale, acesta sunt oarecum adaptate contextului geo-politic și de securitate din prezent, fiind proporționale cu acest climat, și cel mai important, mențin pentru moment echilibrul de putere regional. Printre altele, această dilemă a minorității kurde, cu atacarea kurzilor de pe teritoriul Siriei, reprezintă și la momentul de față o chestiune majoră de politică externă, care influențează direct și indirect tonul tipului de relaționare a Turciei atât cu Occidentul, cât și cu Orientul.⁴¹

Deși este extrem de dificil să propunem soluții prin care această problemă a kurzilor – ce s-a cronicizat în decursul celor peste o sută de ani, să poată fi soluționată sau cel puțin simțitor ameliorată, vom face acest lucru pe baza articolelor și documentelor analizate în cadrul acestei scurte cercetări tematice. Așadar, în primă fază consider că este necesar ca guvernul de la Ankara să revizuiască Constituția din 1982, aflată în vigoare, eliminând pasajele și articolele ce fac referire (chiar și voalat), la acțiuni de discriminare față de grupurile etnice din interiorul statului. De asemenea, ar fi benefic ca pragul electoral stabilit la 10% să fie redus cu cinci procente, astfel încât să se poată asigura o reprezentare echitabilă în parlament. În același timp, este necesară o ușoară descentralizare a statului, a cărei politică să fie mai prietenoasă cu grupurile etnice și mai receptivă la nevoile și doleanțele acestora. Asta ar însemna introducerea limbii kurde (mai exact a celor trei dialecte existente), pe lângă limba națională, în instituțiile din zonele în care kurzii sunt majoritari, și cel mai important, să li se ofere posibilitatea copiilor acestora să studieze în limba maternă. Mai mult de atât, este necesar ca instituțiile conduse de kurzi (spre exemplu primăriile, care sunt la momentul actual în număr extrem de mic) să aibă acces la finanțare în aceeași măsură în care beneficiază și celelalte în fruntea cărora se află primari de origine turcă. La acestea s-ar mai putea adăuga formarea unei echipe de experți independenți care să poarte negocieri între cele două tabere adverse – autoritățile statului turc și reprezentanții organizațiilor politice ale kurzilor, în vederea încetării atacurilor armate.

Un rol destul de important l-ar putea avea și comunitatea internațională la soluționarea acestei probleme, dacă ar oferi consiliere guvernului turc, și totodată garanția, că nu va susține și încuraja posibilele mișcări revoluționare ce ar pune în pericol integritatea și securitatea teritoriului național. De bună seamă, dezideratul

⁴⁰ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 329.

⁴¹ Mirela Atanasiu, *Turcia – Evoluția situației politice și de securitate și implicațiile la nivel regional*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2021, pp. 145 – 146.

națiunii kurde de a-și întemeia propriul stat național, independent, sub denumirea de *Kurdistanul Mare*, se dovedește a fi un obiectiv ușor exagerat, utopist, de vreme ce statele din Orientul Mijlociu nu sunt dispuse să acorde acestora nici drepturile cuvenite unui grup etnic, minoritar. Pe de altă parte, crearea unui stat kurd independent, ar însemna ruperea echilibrului de putere la nivel local, și de ce nu, contextul favorabil izbucnirii unui conflict militar de proporții. Totuși, în cazul în care Turcia ar începe să strângă relațiile cu conservatorii islamişti suniți din Orientul Mijlociu sau cu Federația Rusă, în contextul războiului din Ucraina, amenințând astfel interesele americane din această zonă, Washingtonul ar putea să intervină încurajând crearea unui stat kurd independent. Așadar, ipotetic vorbind, rezolvarea problemei kurde ar putea să implice trasarea unor noi granițe pentru delimitarea a noi teritorii. Acestea fiind spuse, consider că am atins obiectivele propuse, oferind o viziune de ansamblu asupra acestui conflict interetnic de durată, dar în același timp, extrem de actual, care încă mai bântuie Orientul Mijlociu.

6. Concluzii

Având în vedere cele mai sus prezentate, se impun cu necesitate câteva concluzii. La baza conflictului interetnic dintre comunitatea kurdă și statul turc se află politica de opresiune și omogenizare a populației pe care Ankara se bazează pentru a-și menține integritatea teritorială, dar mai degrabă, pentru a menține stat quo-ul în regiunea Orientului Mijlociu. De cealaltă parte, minoritatea kurdă a încercat prin diferite metode să-și obțină drepturile cuvenite, prin activitatea unor organizații politice care să o reprezinte în parlament. În parte a și reușit, situația lor cunoscând o oarecare ameliorare, în raport cu cea din secolul XX, unde drepturile legale le lipseau aproape cu desăvârșire. Desigur, o democratizare și descentralizare a statului turc ar contribui semnificativ la ameliorarea acestei chestiuni, și chiar la soluționarea ei. Însă, pentru moment, Turcia nu este dispusă să facă concesii, și cu atât mai puțin comunitatea kurdă, care se simte în continuare discriminată atât de cetățenii turci, cât și de stat.

Bibliografie selective

Atanasiu, Mirela, *Turcia-Evoluția situației politice și de securitate și implicațiile la nivel regional*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2021.

Calderón, Laura Joselin Torres, *The Kurdish Conflict in Turkey: A Brief Revision to an Intricate and Long-Lasting Ethnic Matter*, in „Humania del Sur. Año 15”, No. 29, Julio-Diciembre, 2020.

Çelik, Ayfle Betül, „*I miss my village!*”: *Forced Kurdish migrants in Istanbul and their representation in associations*, in „New Perspectives on Turkey”, No. 32, 2005.

Demirtaş, Selahattin, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13.

Gunter, Michael, *The Kurdish Insurgency in Turkey*, in „Journal of South Asian and Middle Eastern Studies”, Vol. 13, No. 4.

Gurses, Mehmet, *Anatomy of a Civil War. Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey*, Michigan, University of Michigan Press, 2018.

Haddad, Simon, *The kurds in Turkey: context and current status*, in „Migracijske i etnicke teme”, 17, 2001.

Hamza, Assia, *En Turquie, les Kurdes revent de vivre „dans un pays sans discrimination”*, Publicat pe 10.05.2023, (Disponibil la adresa web: france24.com).

Institute for Security and Development Policy, *Turkey’s Kurdish Conflict: 2015-Present, 2016*, Disponibil la adresa web: <http://isdpeu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/>.

Kaya, Zeynep N., *The HDP, the AKP and the Battle for Turkish Democracy*, in „Ethnopolitics”, 2018.

McDowal, David I, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005.

O'Connor, Francis, *The Kurdish Movement in Turkey*, Peace Research Institute Frankfurt (PRIF), NO. 147, 2017.

Rașcă, Ana-Maria, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016.

Rezumat teză de doctorat ”Turcia între E și V”, (Disponibil la adresa web: <http://doctorat.snspe.ro/wp-content/uploads/2021/08/Rezumat-teza-RO.pdf>).

Stănică, Olivian, *Problema Kurdă – Cauza unui conflict major în Orientul Mijlociu*, în „Impact strategic”, Nr. 2, 2016.

Tatomir, Mihai, *Problema reprezentării populației kurde în legislativul turk: O privire de ansamblu asupra rezultatelor partidelor kurde în alegerile parlamentare din perioada 1965 – 2018*, în „Geopolitici și Geostrategii – Tendințe și perspective. Impact Strategic”, Nr. 2, 2022.

Treaty of Lausanne (24 July 1920) accesibil la adresa web: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260.